

۱۳۹۲/۶۷

حقوق جزای عمومی

بررسی فقهی - حقوقی واکنش علیه جرم

دکتر علی مراد حیدری

تهران

۱۳۹۴

سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت)

مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی

سرشناسه: حیدری، علی مراد، ۱۳۵۸ -

عنوان قراردادی: ایران. قوانین و احکام

عنوان و نام پدیدآور: حقوق جزای عمومی: بررسی فقهی - حقوقی واکنش علیه جرم / علی مراد حیدری.

مشخصات نشر: تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت)، مرکز

تحقیق و توسعه علوم انسانی، ۱۳۹۴.

مشخصات ظاهری: سیزده، ۴۴۱ ص.

فروست: «سمت»؛ ۱۹۳۶. حقوق؛ ۱۱۵.

شابک: ۷ - ۲۱۸ - ۰۲ - ۶۰۰ - ۹۷۸ - ۱۵۵۰۰۰ ریال

وضع: فهرست نویسی: فیبا

با اشت: پشت جلد به انگلیسی Ali Morad Heydari. General Criminal Low:

Juridical-Legal Study of the Reaction Against Crime.

یادداشت: کتاب: ۴۴۱-۴۳۷؛ همچنین به صورت زیر نویس.

عنوان دیگر: بررسی فقهی - حقوقی واکنش علیه جرم.

موضوع: حقوق جزا - ایران

شناسه افزوده: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت)، مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی.

رده بندی کنگره: ۱۳۹۴ ۷ ح ۹ ج ۳۸۰ KMH

رده بندی دیویی: ۳۴۵/۵۵

شماره کتابشناسی ملی: ۴۰۴۳۸۷۱

سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت)

مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی

حقوق جزای عمومی (بررسی فقهی - حقوقی واکنش علیه جرم)

دکتر علی مراد حیدری (عضو هیئت علمی دانشگاه حضرت معصومه (س))

ویراستار: مژگان امیری پریان

چاپ اول: پاییز ۱۳۹۴

تعداد: ۱۰۰۰

حروفچینی و لیتوگرافی: «سمت»

چاپ: یاران (قم)، صحافی: زرین (قم)

قیمت: ۱۵۵۰۰۰ ریال. در این نوبت چاپ قیمت مذکور ثابت است و فروشندگان و

عوامل توزیع مجاز به تغییر آن نیستند.

نشانی ساختمان مرکزی: تهران، بزرگراه جلال آل احمد، غرب پل یادگار امام (ره)،

روبه روی پمپ گاز، کد پستی ۱۴۶۳۶، تلفن ۲-۴۴۲۴۶۲۵۰.

www.samt.ac.ir

info@samt.ac.ir

هر شخص حقیقی یا حقوقی که تمام یا قسمتی از این اثر را بدون اجازه ناشر، نشر یا پخش یا عرضه یا تکثیر یا تجدید چاپ نماید، مورد پیگرد قانونی قرار خواهد گرفت.

سخن «سمت»

یکی از هدفهای مهم انقلاب فرهنگی، ایجاد دگرگونی اساسی در دروس علوم انسانی دانشگاهها بوده است و این امر مستلزم بازنگری منابع درسی موجود و تدوین منابع علمی معتبر و مستند با در نظر گرفتن دیدگاه اسلامی در مبانی و مسائل این علوم است.

ستاد انلاب فرهنگی در این زمینه گامهایی برداشته بود، اما اهمیت موضوع اقتضا می کرد که سازمانی مخصوص این کار تأسیس شود و شورای عالی انقلاب فرهنگی در تاریخ ۶۳/۱/۷ تأسیس «سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها» را، که به اختصار سمت نامیده می شود، تصویب کرد.

بنابراین، هدف سازمان این است که با استمداد از عنایت خداوند و همت و همکاری دانشمندان و استادان متعهد و دلسوز، مطالعات و تحقیقات لازم بپردازد و در رشته های مختلف علوم انسانی به تألیف، ترجمه منابع درسی اصلی، فرعی و جنبی اقدام کند.

دشواری چنین کاری بر دانشمندان و صاحب نظران، نیست و به همین جهت مرحله کمال مطلوب آن باید به تدریج و پس از انتقاد و بررسی آوازه های پیاپی ارباب نظر به دست آید. انتظار دارد که این بزرگواران از این بسیاری و راهنمایی دریغ نورزند و با پیشنهادهای اصلاحی خود، این سازمان را در اصلاح کتاب حاضر و تدوین دیگر آثار مورد نیاز جامعه دانشگاهی جمهوری اسلامی ایران یاری دهند.

کتاب حاضر برای دانشجویان رشته حقوق در مقطع کارشناسی به عنوان منبع اصلی درس «حقوق جزای عمومی ۳» به ارزش ۲ واحد تدوین شده است. امید است علاوه بر جامعه دانشگاهی و قضایی و دانشجویان رشته فقه و حقوق اسلامی، سایر علاقه مندان نیز از آن بهره مند شوند.

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

۱	مقدمه
	بخش اول: شناخت واکنش علیه جرم
۷	فصل اول: فلسفه واکنش علیه جرم (مبانی و اهداف)
۸	مبحث اول: مبانی واکنش علیه جرم
۸	گفتار اول: زمینه‌های واکنش علیه جرم
۸	الف) دیدگاه‌ها در مورد هدف مندی مجازات
۱۰	ب) گوناگونی اهداف مجازات‌ها
۱۱	ج) مجازات، ضمانت اجرای قواعد حقوقی
۱۳	د) هدف مندی در پرمیز از مجازات
۱۴	گفتار دوم: هدف مندی در گستره شریعت
۱۵	الف) اهداف قانون گذاری شرعی
۱۷	ب) گونه‌های مصالح شرعی
۱۹	ج) ملاک‌های احکام و هدف مندی مجازات
۱۹	د) اهداف ویژه مجازات در ادبیات دینی
۲۲	مبحث دوم: اهداف واکنش علیه جرم
۲۲	گفتار اول: بازدارندگی
۲۲	الف) بازدارندگی عام (ارعاب)
۲۳	ب) بازدارندگی خاص (منع)
۲۴	گفتار دوم: توان گیری
۲۵	گفتار سوم: سزادهی
۲۸	گفتار چهارم: اصلاح و بازپروری
۲۹	گفتار پنجم: تشفی خاطر بزه دیده

فصل دوم: اصول حاکم بر واکنش‌ها

گفتار اول: اصل قانونی بودن

بند اول: مبانی اصل قانونی بودن

ادله عقلی

ادله شرعی

ادله قانونی

بند دوم: منابع اصل قانونی بودن

الف) قانون

ب) معاهده بین‌المللی

ج) منابع معتبر فقهی و فتاوی مشهور

د) آیین‌نامه

ه) رویه قضایی خاص

گفتار دوم: اصل فردی کردن

روش‌های فردی کردن مجازات

الف) فردی کردن توبه

ب) فردی کردن قضایی

ج) فردی کردن اجرایی

گفتار سوم: اصل برابری (عدم تبعیض)

عدم تبعیض و تفاوت آثار مجازات

گفتار چهارم: اصل شخصی بودن (قاعده وژژ)

مسئولیت عاقله و شخصی بودن مجازات

گفتار پنجم: اصل مصلحت‌گرایی

گفتار ششم: اصل قطعیت (عدم اهمال)

گفتار هفتم: اصل رعایت کرامت انسانی

گفتار هشتم: اصل تناسب و سختیت

فصل سوم: اقسام واکنش علیه جرم

اقسام ضمانت اجراهای شرعی

دسته اول: کیفرهای اخروی

دسته دوم: کیفرهای تکوینی دنیوی

دسته سوم: کیفرهای وضعی دنیوی

۷۱	مبحث اول: انواع مجازات‌ها بر حسب رابطه متقابل
۷۱	گفتار اول: مجازات‌های اصلی
۷۳	الف) مجازات‌های اصلی اشخاص حقیقی
۷۳	۱. حد
۷۷	۲. قصاص
۷۹	۳. دیه
۸۳	۴. تعزیر
۹۶	ب) مجازات‌های اصلی اشخاص حقوقی
۱۰۲	گفتار دوم: مجازات تکمیلی (تتمیمی)
۱۰۳	ویژگی‌های مجازات تکمیلی
۱۰۸	گفتار سوم: مجازات تعزیری
۱۱۰	ویژگی‌های مجازات تعزیری
۱۱۴	گفتار چهارم: مجازات جایگزین
۱۱۵	زمینه‌های تاریخی مجازات جایگزین
۱۱۷	اسباب جایگزینی
۱۱۹	موارد کیفرهای جایگزین
۱۱۹	۱. جایگزین‌های الزامی
۱۲۲	۲. جایگزین‌های اختیاری
۱۲۲	موارد غیر قابل جایگزینی
۱۲۴	اقسام مجازات‌های جایگزین
۱۲۴	۱. دوره مراقبت
۱۲۶	۲. خدمات عمومی رایگان
۱۲۸	۳. جزای نقدی
۱۳۰	۴. جزای نقدی روزانه
۱۳۱	۵. محرومیت از حقوق اجتماعی
۱۳۲	آثار مجازات‌های جایگزین
۱۳۷	مبحث دوم: انواع مجازات‌ها از جهت موضوع
۱۳۷	الف) مجازات‌های بدنی
۱۳۸	۱. مجازات‌های سالب حیات
۱۳۸	اعدام
۱۴۰	صلب

۱۴۱	رجم
۱۴۲	۲. مجازات قطع عضو
۱۴۲	قصاص عضو
۱۴۲	حد سرقت
۱۴۳	حد محاربه
۱۴۴	۳. شلاق
۱۴۵	ب) مجازات‌های مانع آزادی
۱۴۵	۱. مجازات محدود کننده آزادی
۱۴۶	۲. مجازات سالب آزادی
۱۴۹	ج) مجازات‌های مالی
۱۴۹	۱. جزای نقدی
۱۵۰	ایا و سلب جزای نقدی
۱۵۱	اقسام جزای نقدی
۱۵۴	۲. ضبط اموال
۱۵۷	د) مجازات‌های مانع اشتغال
۱۵۷	۱. ممنوعیت از مشاغل دولتی و عمومی
۱۵۸	۲. ممنوعیت از فعالیت‌های شعنی خاص
۱۵۹	ه) تشهير
۱۶۰	اقسام تشهير
۱۶۱	مزایا و معایب تشهير
۱۶۵	و) مجازات‌های سالب حقوق اجتماعی
۱۶۹	مبحث سوم: مجازات‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی اطفال و نوجوانان
۱۶۹	گفتار اول: ماهیت واکنش علیه جرایم اطفال
۱۷۱	نظام متفاوت واکنش‌ها
۱۷۲	تحول رویکرد قانونی
۱۷۴	گفتار دوم: مجازات‌های نوجوانان بزهکار
۱۷۴	الف) جرایم تعزیری
۱۷۵	رویکرد ارفاقی در مجازات‌های نوجوانان
۱۷۸	ب) جرایم موجب حد یا قصاص
۱۸۲	ج) جرایم موجب دیه

۱۸۲	گفتار سوم: اقدامات تأمینی و تربیتی
۱۸۲	بند اول: اهداف اقدامات تأمینی و تربیتی
۱۸۴	بند دوم: ویژگی‌های اقدامات تأمینی و تربیتی
۱۸۶	بند سوم: اقسام اقدامات تأمینی و تربیتی
۱۸۷	الف) اقدامات تأمینی و تربیتی اطفال و نوجوانان بزهکار
۱۹۵	ب) اقدامات تأمینی مجرمین دیوانه

بخش دوم: تعیین واکنش علیه جرم

۲۰۳	فصل اول: عوامل کاهش دهنده
۲۰۳	گفتار اول: اسباب خاص کاهش مجازات
۲۰۴	دسته اول: اسباب تخفیف دهنده
۲۰۴	۱. همکار
۲۰۴	۲. خویشاوند
۲۰۵	۳. رابطه پدر- فرزند
۲۰۸	۴. کمک به مصدوم
۲۰۸	۵. ترک جرم
۲۰۹	۶. تسلیم به رأی
۲۱۱	۷. پرداخت جریمه
۲۱۱	دسته دوم: اسباب تبدیل کننده
۲۱۳	گفتار دوم: اسباب عام کاهش مجازات
۲۱۳	دسته اول: اسباب تخفیف دهنده
۲۱۴	الف) ماهیت مجازات‌ها
۲۱۴	ب) ویژگی‌های تخفیف
۲۱۷	ج) جهات تخفیف
۲۲۳	د) میزان تخفیف
۲۲۵	دسته دوم: اسباب تبدیل کننده

۲۲۹	فصل دوم: عوامل افزایش دهنده
۲۳۱	گفتار اول: اسباب خاص افزایش مجازات
۲۳۱	ارتکاب جرم علیه بزه دیدگان آسیب پذیر
۲۳۲	ارتکاب جرم با سوء استفاده از موقعیت خاص

۲۳۲	ارتکاب جرم با استفاده از ابزار خاص
۲۳۳	ارتکاب جرم در زمان و مکان خاص
۲۳۴	روابط جنسی با قبح مضاعف
۲۳۵	رانندگی در موقعیت خطر ساز
۲۳۵	تعدد بزهکاران
۲۳۶	گفتار دوم: اسباب عام افزایش مجازات
۲۳۶	بند اول: سردستگی
۲۴۲	بند دوم: تعدد جرم
۲۴۳	الف) تعدد عنوانی
۲۵۳	ب) تعدد رفتاری
۲۷۸	بند سوم: ارتکاب جرم
۲۷۸	شرایط تکرار
۲۸۶	ویژگی‌های تکرار
۲۸۹	تعیین مجازات در تکرار جرم
	بخش دوم: اجرای واکنش علیه جرم
۲۹۷	فصل اول: عوامل تأخیر در اجرا
۲۹۸	گفتار اول: تعویق صدور حکم
۲۹۹	بند اول: شرایط تعویق
۲۹۹	۱. شرایط مربوط به متهم
۳۰۳	۲. شرایط مربوط به نوع محکومیت
۳۰۶	۳. شرایط شکلی تعویق صدور حکم
۳۰۸	بند دوم: اقسام تعویق صدور حکم
۳۰۸	۱. تعویق ساده
۳۰۹	۲. تعویق مراقبتی
۳۱۲	بند سوم: آثار تعویق صدور حکم
۳۱۲	فرض نخست: ارتکاب جرم
۳۱۳	فرض دوم: عدم تبعیت از دستورات دادگاه
۳۱۴	فرض سوم: تبعیت از دستورات دادگاه و عدم ارتکاب جرم
۳۱۵	گفتار دوم: تعلیق اجرای مجازات
۳۱۶	بند اول: شرایط تعلیق

۳۱۶	۱. شرایط مربوط به متهم
۳۱۸	۲. شرایط مربوط به نوع محکومیت
۳۲۱	۳. شرایط شکلی تعلیق
۳۲۳	بند دوم: اقسام تعلیق مجازات
۳۲۳	تعلیق کلی و تعلیق جزئی
۳۲۴	تعلیق ساده و تعلیق مراقبتی
۳۲۵	بند سوم: آثار تعلیق
۳۲۵	فرض اول: ارتکاب جرم
۳۲۸	فرض دوم: عدم تبعیت از دستورات دادگاه
۳۳۰	فرض سوم: تبعیت از دستورات و عدم ارتکاب جرم
۳۳۲	گفتار سوم: آزادی مشروط
۳۳۲	بند اول: شرایط آزادی مشروط
۳۳۲	۱. شرایط مربوط به متهم
۳۳۵	۲. شرایط مربوط به نوع محکومیت
۳۳۷	۳. شرایط شکلی
۳۴۰	بند دوم: آثار آزادی مشروط
۳۴۱	فرض نخست: عدم تبعیت محکوم از دستورات مندرج در حکم
۳۴۲	فرض دوم: ارتکاب جرم مؤثر
۳۴۳	فرض سوم: تبعیت از دستورات دادگاه و عدم ارتکاب جرم مؤثر
۳۴۴	گفتار چهارم: نظام نیمه آزادی
۳۴۶	بند اول: شرایط نیمه آزادی
۳۴۶	۱. شرایط مربوط به متهم
۳۴۸	۲. شرایط مربوط به نوع محکومیت
۳۴۹	۳. شرایط شکلی
۳۵۰	بند دوم: آثار نظام نیمه آزادی
۳۵۱	حمایت از خانواده در قانون مجازات اسلامی
۳۵۲	گفتار پنجم: نظارت الکترونیکی
۳۵۳	بند اول: شرایط نظارت الکترونیکی
۳۵۳	۱. شرایط مربوط به متهم
۳۵۵	۲. شرایط مربوط به نوع محکومیت
۳۵۵	۳. شرایط شکلی

۳۵۶	بند دوم: اقسام نظارت الکترونیکی
۳۵۶	بند سوم: آثار نظارت الکترونیکی
۳۵۷	مزایا و معایب نظارت الکترونیکی
۳۶۰	گفتار ششم: وضعیت جسمی آسیب پذیر
۳۶۵	فصل دوم: عوامل عدم اجرا
۳۶۵	مبحث اول: اسباب معافیت از مجازات
۳۶۶	گفتار اول: معافیت قانونی
۳۶۶	۱. همدکاری
۳۶۶	۲. تحریک
۳۶۹	۳. اطاعت از امر مافوق
۳۷۰	۴. اصراف و جرم
۳۷۲	۵. پرداخت جریمه
۳۷۳	۶. مصونیت ناشی از انگ
۳۷۵	گفتار دوم: معافیت قضایی
۳۷۶	بند اول: شرایط معافیت قضایی
۳۷۶	۱. شرایط مربوط به متهم
۳۷۸	۲. شرایط مربوط به نوع محکومیت
۳۷۹	۳. شرایط شکلی
۳۸۰	بند دوم: مقایسه معافیت قضایی با تعویق صدور حکم
۳۸۱	بند سوم: سیاست کیفری ارفاقی
۳۸۴	مبحث دوم: اسباب سقوط مجازات
۳۸۶	گفتار اول: عفو
۳۸۶	۱. عفو عمومی
۳۸۸	۲. عفو خصوصی
۳۹۳	گفتار دوم: نسخ قانون
۳۹۴	گفتار سوم: گذشت شاکی
۳۹۵	اقسام جرایم از حیث تأثیر گذشت شاکی
۳۹۶	نحوه تأثیر گذشت شاکی
۳۹۷	معیار تشخیص جرایم قابل گذشت
۳۹۸	شرایط تأثیر گذشت

۴۰۲	گفتار چهارم: مرور زمان مجازات
۴۰۴	اقسام مرور زمان
۴۰۴	۱. مرور زمان شکایت
۴۰۶	۲. مرور زمان تعقیب
۴۰۷	۳. مرور زمان مجازات
۴۰۸	شرایط مرور زمان
۴۰۸	۱. تعزیری بودن جرم
۴۰۹	۲. قطعیت حکم
۴۰۹	۳. سرای شدن مهلت
۴۱۰	تعليق مرور زمان
۴۱۱	قطع مرور زمان
۴۱۲	آثار مرور زمان
۴۱۳	گفتار پنجم: توبه
۴۱۴	مفهوم و شرایط توبه
۴۱۸	آثار توبه
۴۱۸	۱. اثر توبه در حدود
۴۱۹	۲. اثر توبه در تعزیرات
۴۲۲	۳. اثر توبه در جنایات
۴۲۳	گفتار ششم: اعمال قاعده درء
۴۲۳	۱. مدرک قاعده
۴۲۴	۲. قلمرو قاعده
۴۲۶	گفتار هفتم: فوت محکوم علیه
۴۳۳	منابع
۴۳۳	الف) منابع فارسی
۴۳۳	کتاب‌ها
۴۳۶	مقاله‌ها
۴۳۷	ب) منابع عربی
۴۴۰	ج) منابع انگلیسی
۴۴۱	د) قوانین و مقررات

مقدمه

موضوع درس حقوق جزای عمومی (۳)، واکنش اجتماعی علیه جرم است. منظور از واکنش اجتماعی علیه پدیده مجرمانه، پاسخ و عکس العملی است که جامعه پس از ارتکاب جرم در قبال مجرم اتخاذ می کند.

علت اینکه بحث واکنش اجتماعی علیه جرم در جزای عمومی (۳) مطرح می شود، رعایت ترتیب بحث حقوقی با مراحل بررسی و مطالعه یک پدیده مجرمانه است. چون پس از آنکه یک رفتار ناقض هنجار اجتماعی اتفاق می افتد، برای اینکه بدانیم آیا این رفتار موجب حقوق کیفری است یا خیر، ابتدا باید ببینیم این رفتار خلاف هنجار «جرم» در نهان بوقی محسوب می شود یا خیر؟ بدین منظور باید ابتدا تعریف جرم، ارکان، انواع و آثار کلی مباحث مربوط به جرم را فرا بگیریم. این مباحث در درس حقوق جزای عمومی (۱) مورد بررسی قرار می گیرد.

در مرحله دوم پس از اینکه مطمئن شدیم جرمی با تمام ارکان و شرایط آن واقع شده است، باید ببینیم مرتکب جرم، قابلیت و امکان مورد برخورد قرار گرفتن و مورد بازخواست حقوقی قرار گرفتن را دارد یا نه؟ بدین منظور باید به بحث مسئولیت کیفری و موانع تحقق آن را بدانیم و انواع اشخاصی که می توانند مسئولیت کیفری داشته باشند اعم از اشخاص حقیقی و حقوقی، مباشر، شریک و معاون را بشناسیم. این مباحث در درس حقوق جزای عمومی (۲) مورد مطالعه قرار می گیرد.

در مرحله سوم یعنی پس از آنکه تحقق جرم برای ما محرز و مسئولیت کیفری مرتکب جرم هم بررسی شد، باید ببینیم در مقابل کسی که مرتکب جرم شده است چه باید کرد؟ یعنی جامعه چه عکس العمل و پاسخی باید علیه مجرم از خود

نشان دهد؟ آیا جامعه می‌تواند هر کسی را که مرتکب جرم شده است مجازات کند و برای مثال شلاق بزند یا به زندان بفرستد؟ آیا در مورد همه افرادی که مرتکب عمل مجرمانه شده‌اند جامعه حق مجازات کردن دارد؟ برای مثال اگر بچه‌ای مرتکب قتل انسانی شود، می‌توان او را قصاص کرد؟ اگر پاسخ منفی است آیا می‌توان وی را آزاد گذاشت و منتظر مقتول بعدی بود؟ انواع پاسخ‌های جامعه کدام‌اند؟ آیا جامعه و دولت به هر نحوی که بخواهد مجرم را مجازات می‌کند؟ آیا مجازات پیامد حتمی و قطعی بر جرمی است؟ آیا امکان تخفیف مجازات وجود دارد؟ به چه دلایلی و در چه صورتی مجازات یک فرد کاهش و در چه صورتی مجازاتش افزایش می‌یابد؟ آیا ممکن است با وجود ارتکاب جرم و اثبات آن، مجازات ساقط شود و اجرا نشود؟ اسباب سقوط مجازات کدام‌اند؟ پرسش‌های بالا و بسیاری پرسش‌های دیگر از این دست در درس حقوق جزای عمومی (۳) مورد بررسی قرار می‌گیرد.

مطلبی که باید به آن توجه شود این است که واکنش کیفری نمی‌تواند تنها بر مبنای تحلیل موردی مواد قانونی تعیین‌کننده مجازات‌ها و تفسیر حقوقی مقررات قانونی و رابطه مواد و یافتن عام‌ترین و مطلق و مقید و ناسخ و منسوخ و غیره استوار گردد، بلکه واکنش کیفری مثلث سه‌ضلعی است که از یک‌سو مبتنی بر تحلیل حقوقی قوانین کیفری، از سوی دیگر بر بنای سیاست کیفری و از سوی دیگر بر پایه یافته‌های دانش کیفرشناسی است. بر این اساس، در کتاب حاضر:

از یک‌سو - به شیوه رایج نوشته‌های مربوط به واکنش علیه جرم - مواد قانونی تعیین‌کننده انواع مجازات، شرایط و نحوه تعیین مجازات، اسباب تشدید و تخفیف و معافیت و سقوط مجازات‌ها و مسائلی از این دست با رویکرد حقوق جزای سنتی و در پرتو اصول حقوقی، اندیشه‌های حقوقی، روش‌های تفسیری و رویه قضایی مورد توجه قرار گرفته است؛ از سوی دیگر، به نظر نگارنده در واکنش علیه جرم، شرط اساسی در اعمال واکنش اجتماعی علیه جرم، لزوم داشتن سیاست کیفری معقول، هدف‌مند، کارآمد و مبتنی بر مبنای و اصول حقوق بومی است. از این رو لزوم اتخاذ سیاست کیفری در سرتاسر این اثر مورد توجه است و ارائه راهکارها و قضاوت در مورد ابزارهای کیفری بر مبنای ضرورت بهره‌مندی از سیاست کیفری است؛ از این

منظر، مجازات نباید واکنش مکانیکی علیه جرم باشد، بلکه در اعمال مجازات داشتن مبنا، هدف، برنامه و چارچوب‌های حقوقی ضروری است. تمامی مؤلفه‌های تعیین مجازات و نیز نهادهای کیفری همچون تخفیف، تبدیل، تشدید، تعویق، تعلیق، آزادی مشروط و غیره بازتابی از سیاست کیفری است. بنابراین، مراحل مختلف تقنین، قضا و اجرا باید در چارچوب سیاست کیفری مشخص و در راستای مبارزه با جرم و بزهکاری تفسیر و اعمال شود.

از دیگر سو، بدیهی است محکومیت، تنها در قالب شیوه اجرای آن دارای ارزش است. برای شیوه اجرا و اعمال مجازات نیز باید به گونه‌ای باشد که در راستای تحقق اهداف مورد نظر قرار گیرد. از این منظر، مرحله اجرای مجازات اهمیت ویژه‌ای دارد و انعکاس‌پذیری قوانین کیفری و اختیارات قاضی اجرای احکام و شیوه‌های نوین اجرای مجازات امری بس مهم است. بنابراین، «واکنش علیه جرم» در پرتو توجه ویژه به مرحله اجرای حکم و نقش قاضی اجرای احکام مورد بررسی قرار گرفته است.

نوشتار حاضر ابتدا در سال ۱۳۸۲ در قالب مجزوه درسی تهیه شده بود که نگارنده و بعضی همکاران محترم آن را در دانشگاه‌های مختلف تدریس می‌کردند. پس از چند سال تدریس، در سال ۱۳۸۹ مجزوه مذکور مطابق با لایحه قانون مجازات اسلامی اصلاح و بازنویسی شد و آماده چاپ گردید. در آن زمان انتظار این بود که لایحه قانون مجازات اسلامی مورد تصویب نهایی قرار گیرد از این رو تصمیم بر آن شد که تا آن زمان، چاپ کتاب به تأخیر بیفتد. متأسفانه رد و بدل شدن لایحه بین مجلس و شورای نگهبان چند سال طول کشید و نهایتاً زمانی که در تاریخ ۱۳۹۲/۲/۱ «قانون مجازات اسلامی» به تصویب نهایی رسید، این کتاب هم آماده چاپ بود. با وجود این لازم بود پیش از چاپ کتاب، آراء صادره از دادگاه‌ها و همچنین نظریات مشورتی اداره حقوقی در پاسخ به سؤالات قضات و مراجع دادگستری در مورد ابهامات مواد قانون مجازات جدید مورد توجه، تحلیل و بررسی قرار گیرد. از سوی دیگر متن نهایی «قانون آیین دادرسی کیفری» نیز در تاریخ ۱۳۹۲/۱۲/۴ تصویب شد که مقررات زیادی - به ویژه در بخش پنجم اجرای احکام کیفری و اقدامات تأمینی

و تربیتی - مرتبط با واکنش علیه جرم وضع نمود و می‌بایست مورد توجه قرار گیرد. همچنین آثار حقوقی که هماهنگی با قانون مجازات ۱۳۹۲ نگاشته شده است و اندیشه‌های حقوقی باید مورد استفاده، نقد و ارزیابی قرار می‌گرفت که این کار نیز در تأخیر انتشار کتاب بی‌تأثیر نبود. بنابراین اثر پیش رو محصول بیش از یک دهه پژوهش و تدریس درس حقوق جزای عمومی (۳) و هماهنگی با تازه‌ترین قوانین موضوعه و دیدگاه‌های حقوقی است. با وجود این، نگارنده همچنان خود را از ارائه پیشنهادات و انتقادات سازنده اساتید و صاحب‌نظران بی‌نیاز نمی‌داند. امید است این نوشتار بهت استفاده دانشجویان عزیز و پژوهشگران و متصدیان امور قضایی مفید واقع گردد. صاحب‌دانش داخل کادر جهت تکمیل مباحث و برای مطالعه بیشتر دانشجویان عزیز نوشته شده است. اساتید محترم می‌توانند با اولویت‌بندی، نسبت به تدریس یا حذف مباحث تبدیلی تصمیم‌گیری نمایند.

از حیث ساختار، این کتاب به سه بخش تقسیم می‌شود:

بخش اول: شناخت واکنش علیه جرم (آشنایی با اهداف واکنش اجتماعی، اصول حاکم بر واکنش‌ها، و اقسام واکنش علیه جرم)؛

بخش دوم: تعیین واکنش علیه جرم (بررسی عوامل مؤثر در تعیین میزان مجازات‌ها، شامل عوامل کاهش‌دهنده و جازات‌ها و عوامل افزایش‌دهنده مجازات‌ها)؛

بخش سوم: اجرای واکنش علیه جرم (بررسی عوامل مؤثر در اجرای مجازات‌ها، شامل عوامل تأخیر در اجرا و عوامل عدم اجرای مجازات‌ها).